

bankinstelling” volgens het Hof van Cassatie niet uitsluitend afhangt van de wil van de partij die zich verbonden heeft.

Cour de cassation 20 décembre 2019

DROIT CIVIL – PRINCIPES GÉNÉRAUX

Abus de droit

BURGERLIJK RECHT – ALGEMENE BEGINSELEN

Rechtsmisbruik

Dans un arrêt du 20 décembre 2019, la Cour de cassation a eu l’occasion de préciser quelles circonstances peuvent être prises en compte lorsque le juge apprécie l’existence d’un abus de droit.

L’acquéreur d’actions d’une société avait invoqué certaines garanties contractuelles à l’encontre des cédants, visant à obtenir un remboursement du prix. La cour d’appel de Liège avait rejeté la demande, au motif qu’elle constituait un abus de droit. Les éléments que l’acquéreur invoquait pour fonder son appel à la garantie, lui étaient en effet parfaitement connus lorsqu’il avait signé la convention de cession d’actions, et l’acquéreur savait pertinemment bien lors des négociations que certaines déclarations des cédants n’étaient pas conformes à la réalité. La circonstance que l’acquéreur avait en plus pris soin d’insérer dans la convention une clause qui lui permettait de faire appel aux garanties des cédants « *alors même qu’il pourrait connaître l’inexactitude des déclarations au terme d’une due diligence préalable à la cession des actions* », confirmait sa mauvaise foi.

La cour d’appel estimait que si les cédants avaient pu croire que l’acquéreur allait solliciter l’exécution des garanties, ce qui revenait à les obliger à restituer l’intégralité du prix, ils n’auraient jamais contracté avec l’acquéreur, de sorte que l’acquéreur « *commet un abus de droit en déjouant les attentes légitimes des cédants* ».

La Cour de cassation a toutefois cassé l’arrêt en statuant que « *si, dans l’appréciation des intérêts en présence, le juge doit tenir compte des circonstances entourant la mise en œuvre d’un droit né du contrat, il ne peut en revanche avoir égard à celles qui ont présidé à la naissance de ce droit* ».

Hof van Cassatie 9 maart 2020

VERBINTENISSENRECHT – ALGEMENE BEGINSELEN

Oneigenlijke contracten – Verrijking zonder oorzaak – Onverschuldigde betaling

DROIT DES OBLIGATIONS – PRINCIPES GÉNÉRAUX

Quasi-contrats – Enrichissement sans cause – Paiement indu

In een bestreden arrest van het Brusselse hof van beroep

werd uitspraak gedaan over een vordering tot terugbetaling van een onverschuldigde betaling. Het geschil had betrekking op een bijdrage voor het Fonds voor de gezondheid en productie van dieren, die geïnd was door een slachthuis t.a.v. de producent, en vervolgens doorgevoerd aan de Belgische Staat. De wettelijke basis voor deze bijdrageplicht (voor het verleden) werd in arresten van het Hof van Cassatie en het Hof van Justitie onrechtmatig geacht. Bijgevolg trachtte de producent zijn bijdrage terug te vorderen van het slachthuis. Het Brusselse hof van beroep wees de vordering af omdat de betaling reeds uit het vermogen van het slachthuis was verdwenen, en deze verarming te goeder trouw was nu het slachthuis in het kader van de toenmalige wettelijke regeling slechts handelde als een tussenschakel. Het hof van beroep wees daarbij op artikelen 1377, tweede lid, 1379 en 1380 BW, waaruit zou moeten volgen dat de accipiens enkel tot restitutie kan worden gehouden indien de betaling zich nog in zijn vermogen bevindt.

Een uitzondering op de terugbetalingsverplichting bij de ontvanger te goeder trouw is in het Burgerlijk Wetboek slechts uitdrukkelijk voorzien voor onroerende of lichamelijke roerende goederen (zie art. 1379 BW). Een belangrijke stroming in de rechtsleer nam dan ook aan dat de accipiens bij onverschuldigde ontvangst van een geldsom steeds gehouden is het nominaal bedrag terug te betalen, ongeacht zijn goeder trouw (zie bv. J. BAECK, *Restitutie na vernietiging of ontbinding van overeenkomsten*, Mortsels, Intersentia, 2012, p. 26). Het mag dan ook niet verbazen dat de vleesproducent cassatieberoep aantekende.

In zijn arrest van 9 maart 2020 (C.19.0216.N-C.19.0217.N) bevestigde het Hof van Cassatie echter de zienswijze van het hof van beroep. Vooreerst bepaalde het Hof van Cassatie dat de vordering uit onverschuldigde betaling een wettelijke toepassing is van het algemene rechtsbeginsel dat niemand zich ten koste van een ander mag verrijken. Vervolgens stelt het Hof van Cassatie “*dat de vergoedingsplicht uit ongerechtvaardigde verrijking, de verrijkte niet in een nadeligere positie mag brengen dan waarin deze zich zou bevonden hebben had de vermogensverschuiving niet plaatsgevonden. Is aldus de verrijking verminderd door omstandigheden die niet aan de verrijkte zijn toe te rekenen, dan wordt slechts rekening gehouden met het resterende gedeelte van de verrijking*”. Hieruit volgt dat in geval van onverschuldigde betaling, “*de ontvanger als verweer kan aanvoeren dat hij redelijkerwijze mocht vertrouwen op de rechtsgeldigheid van de betaling, hij het ontvangen bedrag heeft doorbetaald en tussen de ontvangst van de betaling en de doorbetaling een nauw verband bestaat*”. Dit is volgens het Hof van Cassatie “*onder meer het geval indien de onverschuldigd ontvangen som te goeder trouw werd doorbetaald in uitvoering van een op het ogenblik van de doorbetaling bestaande wettelijke verplichting daartoe*”.

Dit arrest van het Hof van Cassatie is bijzonder belangwekkend. Het Hof verrast namelijk niet enkel door te oordelen dat de accipiens van een niet-verschuldigd geldbedrag niet steeds gehouden zal zijn tot terugbetaling van het nominale bedrag. Het Hof van Cassatie opent tevens de deur naar een algemene erkenning van het verweermiddel “verlies van verrijking”, waarbij aan de verweerder op een vordering uit ongerechtvaardigde verrijking of onverschuldigde betaling een exceptie wordt toegekend mits (1) objectief verlies van de verrijking, (2) causaal verband tussen het verlies en de verrijking en (3) goede trouw van de verweerder. Zie hierover in het bijzonder: V. SAGAERT, “Ongerechtvaardigde verrijking en gewijzigde omstandigheden”, *TPR* 2001, p. 583.

2. BANKRECHT EN FINANCIEEL RECHT / DROIT BANCAIRE ET FINANCIER

*R. Feltkamp & S. Zouini*²

Wetgeving/Législation

Naar een basisrecht op toegang tot geldautomaten en kosteloze geldopnames?

BANK- EN KREDIETWEZEN

Bankverrichtingen

BANQUE ET CRÉDIT

Opérations bancaires

Met een wetsvoorstel van 27 mei 2020 wordt voorgesteld via een wettelijke regeling te garanderen dat elke Belgische bank een billijke bijdrage levert opdat de burgers een minimaal aantal geldautomaten ter beschikking hebben en dat geldopnames kosteloos zouden zijn.

Het voorstel steunt op de vaststelling dat de Belgische banken steeds meer hun klanten stimuleren om zelf de bankverrichtingen uit te voeren en, naast het sluiten van agentschappen, steeds meer geldautomaten weghalen, waardoor hele regio's in België verstoken blijven van de bankdiensten die dergelijke automaten bieden. Tegelijkertijd wordt vastgesteld dat de kosten om geld op te nemen steeds hoger worden.

In de toelichting bij het wetsvoorstel wordt onder verwijzing naar bepaalde cijfergegevens erop gewezen dat, waar ter verantwoording van deze evolutie vaak wordt aangevoerd dat de bankinstellingen in een uitermate concurrentiële context opereren en dat hun winstmarges afkalven wegens de lage rentevoeten, banken nog steeds behoorlijk rianten winsten maken.

Er wordt tevens op gewezen dat door deze evolutie een nieuwe vorm van bankuitsluiting ontstaat en dat diege-

nen die uit de digitalisering worden uitgesloten (mensen met een laag inkomen, mensen met een laag opleidingsniveau of de oudere personen) dubbel gestraft worden omdat zij geen toegang meer hebben tot deze bankdiensten dicht bij huis en meer moeten betalen voor hun bankdiensten.

Op grond van de overweging dat banken een maatschappelijke verantwoordelijkheid hebben en een grotere bijdrage moeten leveren aan het algemene belang, wordt voorgesteld te bepalen dat elke kredietinstelling moet bijdragen tot de aanwezigheid van voldoende en evenwichtig over heel het Belgische grondgebied verspreide terminals en geldautomaten.

Tevens wordt voorgesteld te bepalen dat elke consument het recht heeft om in de nabijheid van zijn woonst toegang tot een geldautomaat te hebben.

Verder wordt voorgesteld te bepalen dat de geldafhalingen via een geldautomaat kosteloos zijn voor de consument.

Tot slot wordt voorgesteld een compensatiefonds voor de toegang tot terminals en geldautomaten op te richten dat onder het beheer staat van de Nationale Bank van België.

COVID-19: voorstel tot aanpassing regeling consumentenkrediet teneinde uitstel afbetalingen mogelijk te maken

CONSUMENTENKREDIET

Schuldverschikking – COVID-19

CRÉDIT À LA CONSOMMATION

Etalement de la dette – COVID-19

In een wetsvoorstel van 9 april 2020, wordt voorgesteld om in het licht van de zware gevolgen van de coronapandemie, een tijdelijke opschorting van lopende consumentenkredieten mogelijk te maken, teneinde te voorkomen dat de volksgezondheids crisis en de economische crisis ook een sociale crisis veroorzaken. De voorgestelde regeling richt zich vooral tot consumenten met het hoogste risico op schuldenlast die ingevolge de genomen coronamaatregelen inkomsten derven en problemen ondervinden met het tijdig betalen van hun maandelijkse aflossingen van een consumentenkrediet.

Onder de huidige regeling zoals opgenomen in Boek VII, Titel 4, Hoofdstuk 1 van het Wetboek van economisch recht kan de consument die twee (geheel of gedeeltelijk) onbetaalde maandelijkse aflossingen niet kan betalen, in gebreke worden gesteld en kan het krediet door de kredietgever worden opgezegd. Om dit in deze crisistijd te vermijden wordt bij wijze van uitzonderlijke en tijdelijke maatregel voorgesteld om voor de duur van de crisissituatie de mogelijkheid te introduceren voor de consu-

² Advocaten te Brussel.